

Оласюк Ганна Петрівна
Старший викладач кафедри міжнародної економіки
Університет «КРОК»

Оласюк Анна Петровна
Старший преподаватель кафедры международной экономики
Университет «КРОК»

Anna Olasiuk
Senior lecturer of international economics department
KROK University

**Порівняльний аналіз підходів щодо формування системи економічної
безпеки підприємницьких структур**
**Сравнительный анализ подходов к формированию системы
экономической безопасности предпринимательских структур**
**Comparative analysis of approaches to the formation of economic security of
enterprise structures**

Анотація. Наукова стаття присвячена порівняльному аналізу підходів, які застосовуються при формуванні системи економічної безпеки, визначенню їх переваг та недоліків. Автором здійснено структурування складових СЕБ з урахуванням існуючих наукових підходів.

Аннотация. Научная статья посвящена сравнительному анализу подходов, применяемых при формировании системы безопасности, определению их преимуществ и недостатков. Автором осуществлено структурирование составляющих СЕБ с учетом существующих научных подходов.

Abstract. Scientific paper is devoted to a comparative analysis of the approaches used in the formation of economic security; the definition of their advantages and disadvantages is given. The author has structured components of SES considering existing scientific approaches.

Ключові слова. Система економічної безпеки, функціональні складові, заходи забезпечення безпеки, механізм реалізації безпеки.

Ключевые слова. Система экономической безопасности, функциональные составляющие, меры обеспечения безопасности, механизм реализации безопасности.

Keywords. The system of economic security, functional components, security measures, mechanisms of security.

Постановка проблеми. Посилення конкуренції на ринках, несприятливе зовнішнє середовище функціонування бізнес-структур та недосконалість управлінських технологій призводить до зменшення рівня економічної безпеки підприємницьких структур. З огляду на зазначені проблеми та виникає необхідність у формуванні адекватної системи економічної безпеки, яка змогла б на адекватному рівні захистити інтереси підприємства.

Суть окресленої проблеми полягає у тому, що не склалося єдиної методологічної бази формування системи ЕБП, а існуючі підходи потребують систематизації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню теоретичних засад формування системи ЕБП присвятили свої праці такі вітчизняні науковці, як Алькема В.Г., Денисенко М.П., Живко З.Б., Іванюта Т.М. Коваленко К.В., Шемаєва Л.Г., а також російські вчені – Бланк І.А., Камлик М.І., Мігаєв Г.А., Половнєв К.С., Судоплатов А.П. [2, 13-14,22].

Цілями даної статті є аналіз та узагальнення наукових підходів щодо формування системи економічної безпеки підприємницьких структур.

Виклад основного матеріалу. Так, Лоханова Н. вирізняє ресурсно-функціональний, конкурентний підхід, підхід, що орієнтований на захист від загроз зовнішнього середовища, на захист економічних інтересів та на розкриття властивостей стійкості підприємства як системи [15, с. 53].

Узагальнення думок прибічників ресурсно-функціонального підходу до розуміння економічної безпеки дозволяє зробити висновок про те, що економічна безпека цілком і повністю залежить від наявності ресурсів у підприємства, їх вмілому (оптимальному та ефективному) використанні, що дозволяє зробити підприємство стійким до внутрішніх та зовнішніх загроз.

Ресурсний підхід є порівняно доступним у практичному використанні, він дозволяє за допомогою кількісних показників підрахувати ефективність використання наявних факторів виробництва на підприємстві. Класичні формули рентабельності, окупності, фондівддачі, норми виробітку дають змогу оцінити ефективність використання ресурсів на промисловому підприємстві, проте мало підходять для оцінки ефективності використання нематеріальних активів. Окрім того, потрібно розробити чіткі граничні межі кількісних показників, при яких економічна безпека знижується.

Конкурентний підхід, сформульований Белокуровим В.В., на нашу думку, мало чим за визначенням відрізняється від ресурсно-функціонального, адже передбачає, що конкурентоспроможність досягається за допомогою поєднання тих же ресурсів та вдало вибраної організаційної структури, яка повинна забезпечувати виконання місії підприємства.

Ресурсний та конкурентний підходи по своїй суті орієнтовані на виявлення сильних сторін підприємства, розрахунок його потенціалу та економічної потужності, тоді як підходи, орієнтовані на захист, мають на меті віднайти слабкі сторони всередині підприємства та ззовні, на основі чого запропонувати методи їх подолання.

На думку Дубецької С.П. та Подлужної Н.О., економічна безпека тісно корелюється з поняттям стійкості та рівноваги підприємства, які також піддаються математичній формалізації в межах класичних уявлень про економіку підприємства.

В економічній думці також під економічною безпекою розуміють стан гармонізації в часі та просторі інтересів підприємства, що допомагає зменшити вплив негативних факторів в процесі досягнення цілей підприємства в умовах конкуренції [1, с.50].

На думку Сорокіної І.В., економічна безпека являє собою стійке функціонування підприємства, орієнтоване на мінімізацію ризиків при використанні ресурсів, націлене на дотримання базової цілі та стратегії діяльності. Дотримання таких орієнтирів, на думку Сорокіної І.В. має

призвести до нарощування потенціалу підприємства та його розвитку [26, с. 116].

Пілова Д.П. та Череп А.Ю. пропонують вимірювати рівень економічної безпеки підприємства за обсягами отриманого прибутку, акцентуючи увагу на існуванні «раціонального» рівня прибутку, який має бути зіставленим із фактичним [23, с. 90].

Ще одним з популярних підходів до визначення економічної безпеки є врахування інтересів підприємства як усвідомлених потреб його керівництва та працівників, які мають бути синхронізовані в загальному з національними інтересами в сфері забезпечення економічної безпеки [18, с.107].

Ряд науковців сходяться на тому, що економічна безпека – це певний стан господарюючого суб'єкта, якому притаманні такі характеристики, як стабільність функціонування [4, с.120], ефективність використання ресурсів [24, с. 34], здатність нейтралізувати негативні впливи середовища [10, с. 512], розвиватися [27, с.98], а також приносити прибуток [17, с. 45].

Економічна безпека як стан, у якому перебуває підприємницька структура, залежить від особливостей функціонування системи економічної безпеки підприємства, її відповідності потребам захисту від загроз, що властиві даному суб'єкту господарювання.

Якщо вдатись у філософське трактування поняття системи, то вона являє собою категорію, що характеризує об'єкт, як певну цілісну структуру, елементи якої певним чином пов'язані між собою, мають свою внутрішню логіку взаємозв'язку [19]. Системою є множина взаємопов'язаних елементів, що відокремлені від середовища та взаємодіють з ним як єдине ціле. Певна система не є автономною, вона може бути складовою системи вищого порядку, бути в неї інтегрованою, існувати як елемент ієрархії для виконання чітко зазначених функцій [28].

На сьогодні можна виділити декілька напрямків у розумінні сутності системи економічної безпеки підприємницьких структур.

Перший напрямок розкриває сутність СЕБ через призму її властивостей та функцій, які вона виконує у процесі підприємницької діяльності.

Як зазначає О. Шнипко, СЕБ – це система, що взаємодіє з навколишнім оточенням і має сукупність властивостей, які забезпечують здатність до самовиживання та розвитку в умовах виникнення зовнішньої або внутрішньої загрози [29, с.22].

Є. Олейніков вбачає у СЕБ систему заходів, здатних попередити втрати життєво важливих цінностей, забезпечити стан захищеності і розвиток особистості, суспільства і держави [20, с.15].

Другий напрямок розкриває СЕБ як комплекс заходів і практичних дій, спрямованих на подолання загроз і небезпек, з якими стикається підприємство. Так, на думку авторів монографії «Проблеми управління економічною безпекою суб'єктів господарювання», система економічної безпеки підприємства – це комплекс організаційно-управлінських, режимних, технічних, профілактичних та пропагандистських заходів, спрямованих на захист інтересів суб'єкта господарювання від загроз внутрішнього і зовнішнього характеру [3, с.233].

Т. Слободяник вважає, що СЕБ підприємства – це комплекс взаємопов'язаних заходів організаційно-правового характеру, що здійснюються спеціальними органами та службами, підрозділами суб'єктів господарювання, спрямованих на захист життєво важливих інтересів особистості, підприємства і держави від протиправних дій з боку реальних або потенційних фізичних або юридичних осіб, що можуть призвести до істотних економічних утрат та забезпечення економічного росту в майбутньому [8, с. 23].

Третій підхід роз'яснює сутність СЕБ через її структурні елементи. Авторів, що дотримуються такого підходу – більшість. Аналіз структури СЕБП показав, що не існує уніфікованого підходу до кількості складових СЕБ.

Професор В. Ортинський висловлює думку, що СЕБ – це комплексне утворення, до якого належать суб'єкти, об'єкти та механізм реалізації безпеки на підприємстві.

У роботах Л.Донець, О. Груніна, С. Груніна, З. Живко, М. Керницької підкреслюється, що складовими елементами системи ЕБП є суб'єкт, об'єкт безпеки, механізм та практичні дії щодо забезпечення безпеки [5, с. 84; 6, с. 51; 7, с. 84].

Мак-Мак В.П. пропонує включити до системи безпеки підприємства наступні складові: науково обґрунтовану теорію безпеки; політику, стратегію та концепцію безпеки; засоби і методи забезпечення безпеки [16].

На погляд В. Ярочкіна, систему безпеки формують, з однієї сторони, спеціальні органи та служби, а з іншої, комплекс засобів, методів та заходів, призначених для захисту інтересів підприємницької структури від різного роду загроз [30, с.9].

Т.Іванюта та А.Заїчковський до складових СЕБП відносять суб'єкт та об'єкт безпеки, механізм забезпечення безпеки та політику безпеки. Політику безпеки, у свою чергу, формують цілі, задачі, функції, принципи та стратегія безпеки.

З. Якубович розглядає СЕБ як сукупність таких взаємопов'язаних елементів: вхід системи, суб'єкти, мета, цілі, завдання, принципи та інструменти безпеки.

Відповідно до підходу запропонованого Мінаєвим Г.А., здійснюється розподіл понять «система безпеки» та «система забезпечення безпеки». Перша, на думку російського науковця в сфері економічної безпеки, є функціональною, а друга – організаційною. Система безпеки покликана сформувати теоретико-методичні, методологічні засади, інструменти та механізми реалізації безпеки підприємства в соціальній системі. Практична реалізація заходів по забезпеченню безпеки підприємства, на думку Мінаєва Г.А., входить до компетенції не лише керівництва підприємства, але й органів державної влади та приватних структур сфери захисту підприємств [18, с.77].

Професор Л.Шемаєва дає наступне визначення системі ЕБП: «це організована сукупність взаємопов'язаних елементів зовнішньої та внутрішньої безпеки суб'єктів господарювання, таких як: спеціальні органи та служби,

об'єкти, наукові підходи, нормативно-правова база, політика, стратегія, концепція, принципи, функції, завдання, методи та засоби, що спрямовані на забезпечення реалізації стратегічних і тактичних інтересів суб'єкта господарювання, а також захист цих інтересів від внутрішніх і зовнішніх загроз».

Кириченко О.А. та Алькема В.Г. виокремлюють два підходи до розуміння сутності СЕБП, а саме, як особливий вид економічної системи підприємства або ж як окрему підсистему управління в системі управління підприємством [11, с.8].

Формування системи економічної безпеки в підприємницьких структурах здійснюється не хаотично, а в певному порядку, згідно визначених цілей, тому економічна безпека по своїй суті є організованою системою. Набір елементів, що формують цю систему може відрізнятися.

Необхідність існування системи економічної безпеки, на думку Груніна О.А. та Груніна С.О., зумовлена її метою – забезпечувати економічну безпеку підприємства. Досягнення мети можливе при умові, якщо СЕБП відповідає таким характеристикам, як унікальність, самостійність та відокремленість від інших підрозділів, комплексність, дієвість та ефективність [5].

Методологічним базисом для формування ефективної СЕБП слугують принципи, функції, цілі та завдання СЕБП [9].

Створення будь-якої системи відбувається відповідно до поставлених цілей, для того, щоб система функціонувала, потрібно забезпечити механізм її функціонування, розробити конкретні заходи і методи відповідно до закладених в неї принципів.

На думку російських вчених Груніна О.А. та Груніна С.О., економічна безпека підприємства залежить від наявності правової системи захисту та механізмів забезпечення і реалізації економічної безпеки. Визначальним фактором, при чому, вважається ступінь втручання держави в економічні процеси та особливостей регуляторної політики в сфері підприємництва, зокрема, в оподаткуванні.

Коваленко К.В. зазначає, що ефективність СЕБП залежить від вірно обраної концепції, яка вміщує в собі мету, завдання, принципи, суб'єкт та об'єкт, а також стратегію і тактику забезпечення комплексної системи ЕБП.

Розглянемо детальніше кожен з елементів системи ЕБП. Суб'єкт – це філософське поняття, яке означає наділене чуттям і розумом істоту, що пізнає світ. Суб'єкт вступає у взаємодію з об'єктом, намагаючись змінити його.

На думку Груніна О.А. та Груніна С.О. суб'єктами безпеки підприємства є особи, підрозділи, служби, органи, відомства та установи, що безпосередньо займаються забезпеченням безпеки бізнесу, які умовно поділяються на ті, що функціонують безпосередньо на підприємстві та суб'єкти, що знаходяться поза межами підприємства та не підпорядковуються йому [9].

З ними солідарними є колектив науковців на чолі з Ортинським В.Л., Креницьким І.С., Живко З.Б, які класифікують суб'єктів системи ЕБП та умовно їх розділяють на дві групи відповідно до критерію належності суб'єкта підприємницькій структурі [21, с.88].

Наступною складовою в системі ЕБП є об'єкт. Якщо з визначенням суб'єкта більшість науковців сходяться в думках, то питання визначення об'єкта СЕБП залишається дискусійним. Об'єкт як поняття складається із предметів, він також зазнає впливу з боку суб'єкта та трансформується під впливом рішень, що приймаються суб'єктом.

Ортинський В.Л., Керницький І.С. та Живко З.Б. визначають, що об'єктом системи ЕБП є стабільний економічний стан, тоді як об'єктами захисту виступають фінансові, матеріальні, інформаційні та кадрові ресурси [21, с.87]. Російські вчені до об'єктів відносять, по-перше, права та свободи особистості, групи та колективу та, по-друге, юридичну особу, а саме, матеріальні, фінансові, інтелектуальні та духовні цінності, інформацію, уставні норми та права, цілісність та незалежність [18, с.83-84]. Бачимо, що підходи до визначення об'єктів СЕБП різняться відповідно до розуміння авторами сутності економічної безпеки – як забезпечення ресурсами або ж як забезпечення інтересів суб'єктів безпеки. Грунін О.А. та Грунін С.О. класифікують об'єктів

відповідно до напрямків забезпечення ЕБП, до яких відносять, по-перше, види діяльності, по-друге, майно та ресурси та, по-третє, працівників, частина з яких є суб'єктами ЕБП [5].

Мінаєв А.Г., Грунін О.А. та Грунін С.О. зазначають, що одним з елементів системи ЕБП є політика і концепція безпеки. На рівні поняття концепція означає систему поглядів на ті чи інші явища, процеси; спосіб трактування, розуміння; ідею певної теорії. Це задум, що визначає стратегію дій при здійсненні проектів, планів, програм. Політика – це сукупність засобів (інструментів) та методів (технік) для реалізації певних інтересів задля досягнення визначених цілей [25].

Іванюта Т.М. та Заїчковський А.О. під політикою безпеки підприємства розуміють систему поглядів, заходів, рішень та дій у сфері безпеки, що створюють сприятливе середовище для досягнення цілей бізнесу. При чому, політика та стратегія безпеки у розумінні авторів даної ідеї є основою, на якій будується система ЕБП [29].

Політику безпеки визначає вище керівництво шляхом формування цілей і завдань у сфері захисту інтересів підприємства, а також виробленню форм, методів і способів досягнення цілей. Політика безпеки реалізується шляхом розробки цільових планів та програм по забезпеченню безпеки підприємства.

Під концепцією розуміють цілісне уявлення про шляхи подолання внутрішніх та зовнішніх загроз, що можуть постати перед підприємством. Концепція – це офіційно затверджений документ на підприємстві, який дає уявлення про організацію системи ЕБП. Концепцію можна ототожнити з планом, що визначає напрямки та етапи досягнення та підтримки необхідного рівня економічної безпеки [12, с.265].

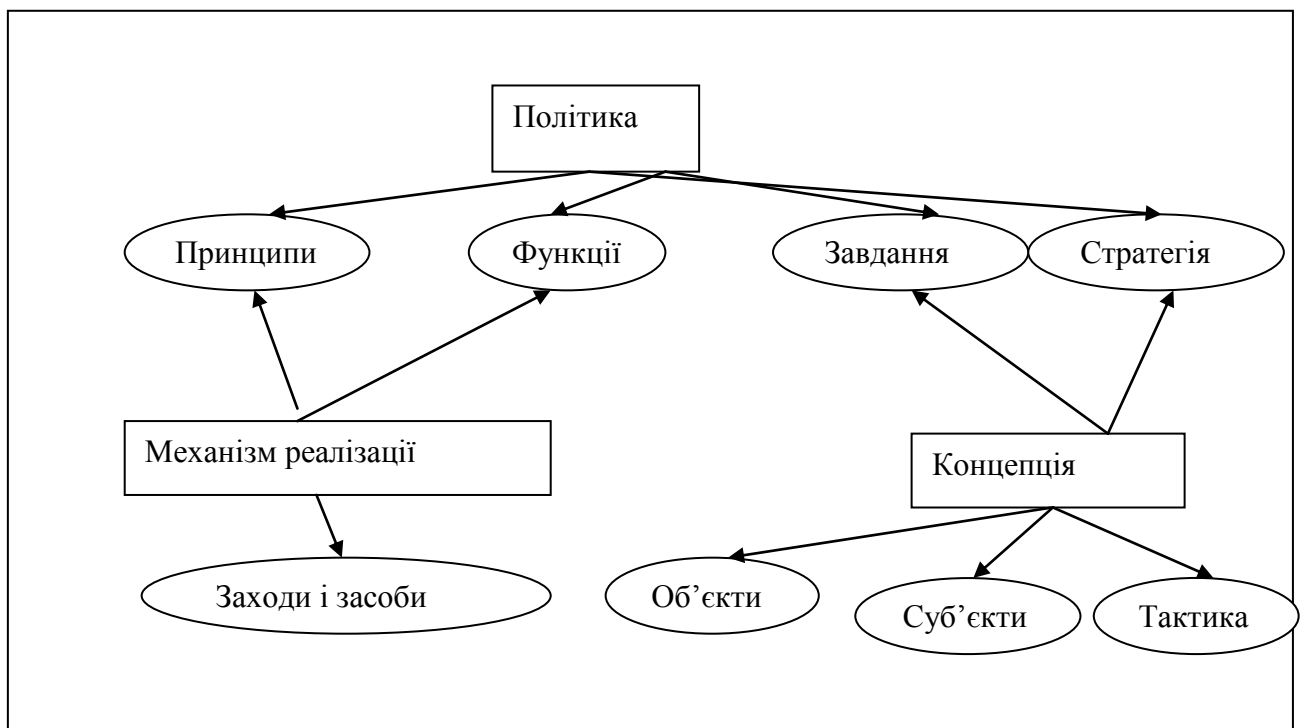
При формуванні концепції безпеки Мінаєв Г.А. пропонує дотримуватися наступних принципів: систематичність та безперервність процесу забезпечення безпеки на основі корпоративної політики безпеки підприємства; рівнозначність функцій безпеки та розвитку підприємства; пріоритетність економічних, правових, гуманітарних та інформаційних заходів забезпечення

безпеки; забезпеченість належного рівня безпеки відповідною організаційною структурою на підприємстві; інтегрованість забезпечення безпеки як управлінської діяльності в систему стратегічного менеджменту[18, с.98-99].

Структурним елементом системи ЕБП є також і механізм забезпечення безпеки. Механізм – це сукупність процесів, прийомів, методів та підходів задля досягнення мети. Науковці Грунін А.О. та Грунін С.О. до механізму СЕБП відносять закони і правові норми, спонукальні мотиви і стимули, різноманітні методи, засоби і сили для забезпечення безпеки суб'єкта господарювання. Ортинський В.Л. та Керницький І.С. вважають, що механізмом реалізації безпеки є системне застосування функцій, принципів, заходів та засобів безпеки.

Висновки. На сьогодні більшість науковців розуміють економічну безпеку підприємства як певний стан суб'єкта господарювання, якому притаманні такі характеристики як стійкість та стабільність, здатність до розвитку, прибутковість, а також наявність достатньої кількості ресурсів для подолання внутрішніх і зовнішніх загроз та захисту власних інтересів.

На основі аналізу джерел пропонуємо наступну структуру системи ЕБП (Рис. 1.):

Джерело: складено автором

Рис.1. Формування системи економічної безпеки підприємств

Мета та завдання системи економічної безпеки підприємницької структури є багатоаспектними, оскільки система ЕБП пронизує всі інші системи суб'єкта господарювання з метою забезпечення економічної безпеки всіх його структур та підрозділів. Віддзеркаленням СЕБП є прийнята концепція економічної безпеки на підприємстві. Особливістю сучасних систем ЕБП є їх інтегрованість в систему стратегічного менеджменту та переважаюче використання організаційних, управлінських та економіко-правових заходів у вирішенні завдань із забезпечення економічної безпеки.

На основі вищевикладеного під системою ЕБП пропонуємо розуміти комплексне утворення, яке включає концепцію, політику та механізм реалізації економічної безпеки. У даній структурно-логічній схемі елементи взаємопов'язані між собою. Так, політика безпеки – це методологічний базис, на основі якого формується механізм реалізації безпеки та розробляється концепція забезпечення економічної безпеки. Подальших досліджень потребують питання змістовного наповнення складових СЕБП відповідно до специфіки діяльності підприємницьких структур.

Список використаних джерел

1. Безбожний В.Л. Соціально-економічна безпека підприємства: функціональний підхід//Економіка. Менеджмент. Підприємництво. – Луганськ: Видавництво СНУ ім. В. Даля. – 2007. – №17(І). – С. 48-55.
2. Бокій В.І., Фокіна Н.П. Економічна безпека підприємства – найважливіша складова фінансової стійкості. Актуальні проблеми економіки. №8(26) від 2003р.с. 112.
3. Ваганов К.Г. Система економічної безпеки підприємства. Кириченко О.А., Сідак В.С., Лаптев С.М., Захаров О.І., Пригунов П.Я. та ін. Проблеми управління економічною безпекою суб'єктів господарювання: Монографія. – К.: Університет економіки та права «КРОК», 2008. – 403с.
4. Гапоненко В.Ф., Беспалько А.А., Власков А.С. Экономическая безопасность предприятия. Подходы и принципы. – М.: Изд. «Ось – 89», 2007. – 208 с.
5. Грунин О.А., Грунин С.О. Экономическая безопасность организации. – СПб.: Питер, 2002. – 160 с.
6. Донець Л.І., Ващенко Н.В. Економічна безпека підприємства: Навч. посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2008. – 240с.

7. Живко З.Б., Керницька М.І. та ін. Економічна безпека підприємств, організацій та установ. - К.- ВАВ «Правова єдність». - 2009р.- 541 с.
8. Запровадження комплексної системи ЕБП та оцінка її ефективності на сучасному підприємстві// Економічний простір. – 2008. №12/2. – с. 22-27.
9. Іванюта Т.М., Заїчковський А.О Економічна безпека підприємства. Навч. посібник. К.: Центр учбової літератури.-2009.с. 18-21.
10. Камлык М.И., Бланк И.А. Управление финансовой безопасностью предприятия. – К.: Ольга, Ника-Центр, 2004. – 784с.
11. Кириченко О.А., Алькема В.Г. Концептуальні засади формування системи економічної безпеки в умовах глобалізації. Актуальні проблеми економіки №12 (114), 2010. С.6-18
12. Кириченко О.А., Денисенко М.П., Сідак В.С., Лаптев С.М., Єрохін С.А., Захаров О.І., Пригунов П.Я. та ін. Економічна безпека суб'єктів господарювання в умовах глобальної фінансової кризи. (теоретико-методологічний аспект)/ Монографія. – К.: ІМБ Університету «КРОК», 2010. – 412с.
13. Коваленко К.В. Основи створення комплексної системи економічної безпеки підприємства: теоретичний аспект. Режим доступу: з домену www.nbuv.gov.ua
14. Крегул Ю.І., Зубок М.І. Забезпечення економічної безпеки підприємства// Збірник матеріалів X Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасні проблеми економічного та соціального розвитку України», 16-17 квітня 2008р.— с. 38.
15. Лоханова Н. Система управління станом економічної безпеки підприємства: проблемні питання, концепція розвитку. Економіст. №2 від 2.02.2005.с.53
16. Мак-Мак В.П. Служба безопасности предприятия. Организационно-управленческие и правовые аспекты деятельности. – М.: Мир безопасности, 1999. Режим доступу: з домену http://www.opvodopad.ru/docs/security_school/busin/16__luzhba_bezopasnosti_pre_dpriyatiya.pdf
17. Меламедов С.Л. Формирование стратегии экономической безопасности предпринимательских структур. Дис. 2002. Режим доступу: з домену <http://www.lib.ua-ru.net/diss/cont/81012.html>
18. Минаев Г.А. Безопасность организации: Учебник. – К.: КНТ, 2009. – 440с.
19. Новейший философский словарь./ Сост. А.А. Грицанов, 1998г.
20. Олейников Е. Экономическая и национальная безопасность: Учебник/ Под ред. Олейникова Е. М.: Экзамен, 2005. – 768 с.
21. Ортинський В.Л., Креницький І.С., Живко З.Б та ін. Економічна безпека підприємств, організацій та установ. Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність». 2009. – 542с.
22. Паневник Т.М., Циглик І.І Економічна безпека підприємства в системі внутрішнього економічного механізму. Економіка. Фінанси. Право. №12, 2004р., с. 3.

23. Пілова Д.П., Пілова К.П., Череп А.Ю. Економічна безпека гірничо-збагачувальних підприємств України у вимірі глобалізації. Науковий вісник НГУ, 2009. - №10. с. 90.
24. Половнев К.С. Механизм обеспечения экономической безопасности промышленного предприятия. Дис. к.э.н. – Екатеринбург, 2002. – с. 34
25. Словник визначень та понять. Електронний режим доступу: <http://www.dis.academic.ru>
26. Сорокіна І.В. Теоретико-методологічні аспекти формування системи економічної безпеки підприємства. Актуальні проблеми економіки. №12 (102). 2009р. – с. 116.
27. Судоплатов А.П., Лекарев С.В. Безопасность предпринимательской деятельности. – М.: ОПМА – ПРЕСС, 2001.
28. Философский энциклопедический словарь. – М.: Советская энциклопедия, 1989 г.
29. Шнипко О.С. Економічна безпека ієрархічних багаторівневих систем: регіональний аспект. – К.: Генеза, 2006. – 288 с.
30. Ярочкин В.И. Система безопасности фирмы. – М.: Ось-89. 1997.- с. 9.